

Proeftuin Opgewekt, Overijssel

Duurzame toekomst voor oude landgoederen

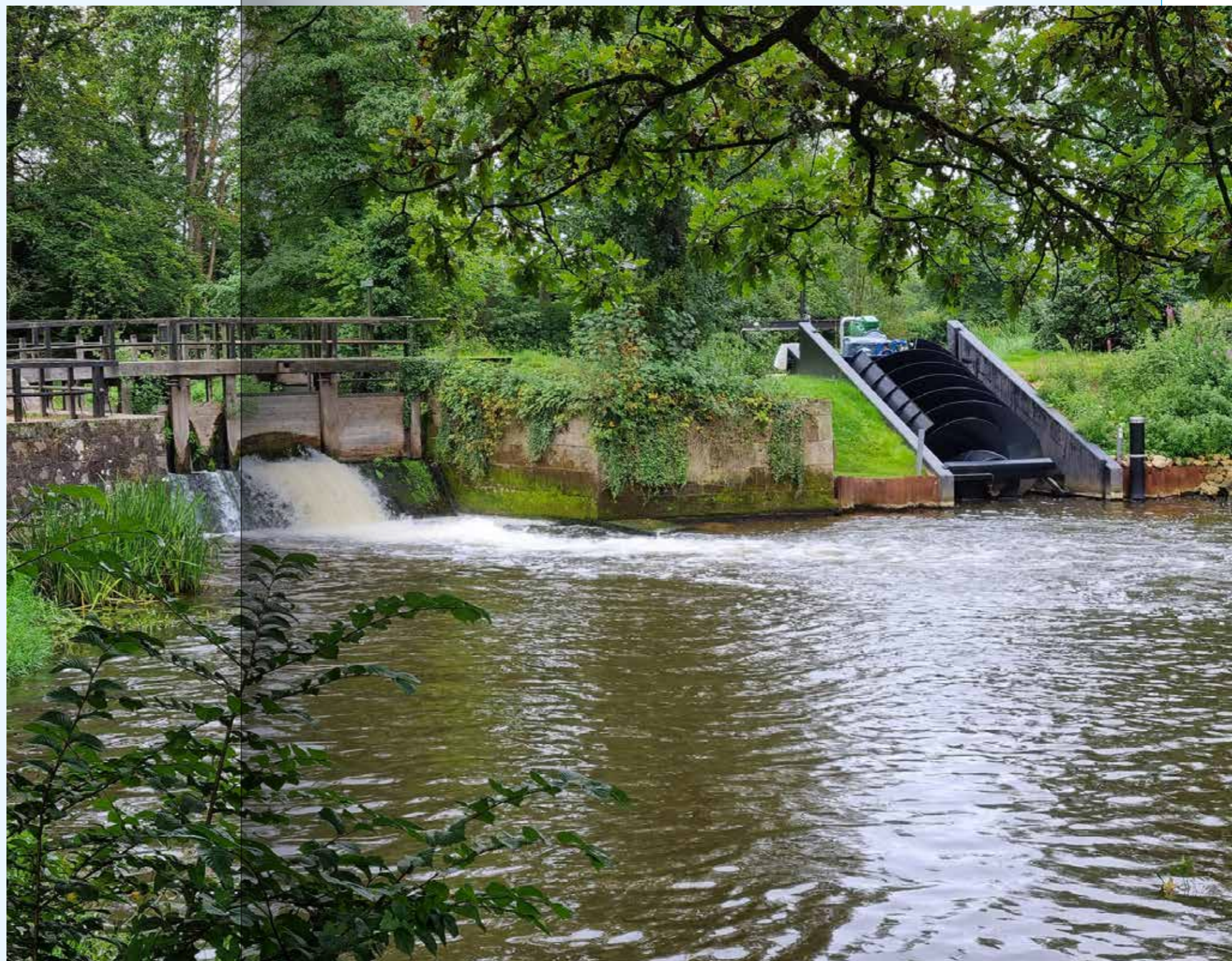
Overijssel wil energie- en klimaatopgaven erfgoedinclusiever maken. Proeftuin Opgewekt combineert die ambitie met de wens van eigenaren om hun landgoederen toekomstbestendiger te maken. Het initiatief – met concrete plannen én uitvoering – sluit ook aan bij de wens van gemeenten om het buitengebied duurzaam te ontwikkelen.

Proeftuin Opgewekt richt zich op de urgente opgaven waar landgoederen en het buitengebied mee te maken hebben. Doel is om de energieopgave ruimtelijk te verbinden aan andere maatschappelijke opgaven, waaronder klimaatadaptatie, circulaire landbouw en de reductie van stikstof. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan nieuwe verdienmodellen voor landgoederen. De ruimtelijke kwaliteit en het ontwerp zijn de spil waar alles om draait – uiteindelijk bepalen die onze leefomgeving en de erfenis die we doorgeven aan volgende generaties. Proeftuin Opgewekt – een gezamenlijk initiatief van Overijssels Particulier Grondbezit en Het Oversticht – wil het landschap ontwikkelen aan de hand van gewortelde tradities in het gebied. Om daarmee nieuw erfgoed te maken. Landgoedeigenaren, pachters, terreinbeherende organisaties, gemeenten en andere betrokkenen werken en experimenteren samen aan deze doelen.

Twee gebieden

In een cirkel rond Enschede liggen ongeveer 200 landgoederen. Het project richt zich op het cluster in het noordwestelijke deel van de gemeente. Veel landgoederen stammen uit de negentiende eeuw toen hier de textielindustrie bloeide. Nu, anderhalve eeuw later, is het groen op sommige plekken toe aan vernieuwing. Dat biedt de gelegenheid om meerdere opgaven samen op te pakken. Zo kampt het gebied met droogte en er liggen opgaven op het gebied van biodiversiteit, landschap en klimaatadaptatie. Het ontbreekt de landgoederen aan economische dragers voor het beheer. Duurzame opwekking van energie is daarvoor een mogelijke oplossing. Door in de nieuwe inrichting verleden, heden en toekomst te verbinden, worden ze bovendien aantrekkelijker voor dagjesmensen uit omliggende Twentse steden.

Het tweede projectgebied is de landgoederenzone in het Overijsselse Vechtdal – tussen Dalfsen en Ommen –, een klassieke landgoederenzone aan de zuidzijde van de Vecht. Tegenwoordig is het gebied goed herkenbaar vanwege de hoge dichtheid aan landgoederen met veel afwisseling tussen natuur en landbouw. Stikstofreductie is hier één van de grote opgaven, naast klimaat, biodiversiteit, circulaire landbouw, het op peil houden van economische dragers en de energietransitie.

De vijzelturbine naast de watermolen van Landgoed Singraven wekt groene stroom op voor 80 huishoudens in de buurt. | Foto Het Oversticht

Stijgende bouwkosten

Zowel voor West-Overijssel als voor Twente wordt in het kader van de Regionale Energie Strategie gewerkt aan de energietransitie (zie kader). Er wordt daarbij gezocht naar goede voorbeelden van ruimtelijke inpassing en maatschappelijke acceptatie van de energietransitie. Proeftuin Opgewekt wil samen met landgoedeigenaren een bijdrage leveren aan de energietransitie via de RESsen – vooral in de vorm van energieprojecten met oog voor de kwaliteit van de omgeving. Het draagvlak van eigenaren voor hernieuwbare energie is nu nog klein en door de stijgende bouwkosten stagneren ontwikkelingen ook bij ontwikkelaars. Proeftuin Opgewekt wil dat doorbreken door goede voorbeelden te ontwikkelen en de landgoederen minstens zelfvoorzienend te maken in energieopwekking. Daarnaast levert Proeftuin Opgewekt een bijdrage aan het programma Haarvaten Op Peil (HOP) – een programma van de provincie en de waterschappen, samen met de landgoedeigenaren en natuurbeheerders. De inzet van Proeftuin Opgewekt is om de vooral technische insteek van dit programma meer landschap- en erfgoedinclusief te maken.

Kenmerkende kwaliteiten

De werkwijze van Proeftuin Opgewekt is om eigenaren en pachters samen met experts en studenten in kennis tafels samen te brengen waar ze gaan werken aan klimaatmaatregelen, oplossingen voor de energietransitie en nieuwe verdienmodellen voor de landgoederen.

Deze samenwerking resulteert in een plan of ontwerp waarin vernieuwende maatregelen de kenmerkende kwaliteiten in de landgoederenzones ondersteunen of versterken. Zo kan worden gedacht aan het herintroduceren van vloeiveiden of rabatbossen om lange periodes van droogte te verkorten. Of met kleinschalige inpassing van zonne- en windenergie, verloren landschapselementen terug te brengen als een 'groen maatpak' rondom deze maatregelen. Dat zorgt voor een aantrekkelijk landschap, hogere biodiversiteit en natuurwaarden, en CO₂-reductie. Kortom een balans tussen techniek en natuur.

Deze aanpak moet eigenaren enthousiasmeren en ook op de lange termijn bijdragen aan de financiering van het landgoedbeheer. Dat vraagt om ambtelijke en bestuurlijke borging zodat er zo weinig mogelijk drempels zijn naar uitvoering en vergunningverlening. Proeftuin Opgewekt stopt als er plannen op hoofdlijnen zijn die kunnen rekenen op draagvlak van stakeholders en overheden.

De landgoederen die meedoen zijn geselecteerd mede op uitvoeringsgerichtheid (eigen investering) en zij gaan daadwerkelijk starten met de uitvoering tijdens de loopfase van Proeftuin Opgewekt geholpen door een

De oude meander van de Vecht. | Foto Eric de Redelijkheid

uitvoeringsbudget per gebied. Na Proeftuin Opgewekt zijn zij zelf verantwoordelijk voor de verdere uitvoering van de maatregelen.

Geen doel op zichzelf

Kennis en dialoog zijn belangrijk in Proeftuin Opgewekt. Zo zijn er bijeenkomsten en meekijkmomenten en geeft een groep 'kritische vrienden' regelmatig commentaar, terwijl zij tevens optreden als ambassadeur van het project. De resultaten zullen gedeeld worden met andere landgoederenzones en RES-regio's. Zo is een derde proeftuin in voorbereiding in Gelderland, in de samenwerkende gemeenten Noord-Veluwe.

In Proeftuin Opgewekt is het behoud van erfgoedwaarden geen doel op zichzelf. Erfgoedkennis dient juist voor het oppakken van nieuwe opgaven. Met eigenaren wordt geprobeerd voort te bouwen op het verleden voor eigentijdse maatregelen. Dat zijn dus maatregelen die passen bij tradities, de bodem, het landschap, het oorspronkelijke ontwerp, bij de schaal van het landschap en de organisatie van het landgoed. Door historische kennis te combineren met moderne technieken, en door samen te werken met eigenaren, pachters en andere stakeholders, ontstaan oplossingen waar draagvlak voor is – en die qua locatie, schaal en ontwerp passen bij de omgeving.

Marieke van Zanten is adviseur erfgoed en innovatie bij Het Oversticht.

Publieksdag op Landgoed Vilsteren. | Foto Ron Feijen

Landgoed Het Lankheet in Twente, schoolvoorbeeld van het functioneren van een vloeiveidesysteem. | Foto Jaap Schuurman

Er wordt gedacht aan het herintroduceren van vloeiveiden of rabatbossen om lange periodes van droogte te verkorten

Regionale Energie Strategie

In de Regionale Energie Strategie (RES) maken partners afspraken over opwekking van schone energie en het vinden van oplossingen voor het verwarmen van onze woningen en andere gebouwen. Iedere partner levert zijn bijdrage en werkt samen aan de opgaven vanuit eigenaarschap en een eigen verantwoordelijkheid. Nederland is onderverdeeld in dertig RES-regio's. De energietransitie in het Overijsselse buitengebied is een flinke zoektocht. De sommetjes kloppen: in 2030 wordt er in de provincie Overijssel ruim drie terawattuur opgewekt met zonne- en windenergie. Nu nog de benodigde ruimte en draagvlak om het zó te doen dat de kwaliteit van de leefomgeving niet teveel onder druk komt te staan.